

Juniperus communis-formaties in heide of kalkgrasland (H5130)

Verkorte naam: Jeneverbesstruwelen

1. Status

Habitatrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1994).

2. Kenschets

Beschrijving: Het habitatype omvat struwelen of struikbegroeiingen van jeneverbes (*Juniperus communis*) op zure of kalkrijke bodem. Losstaande struiken van de jeneverbes worden niet tot het habitatype gerekend. In ons land komen jeneverbesstruwelen alleen nog op zure bodem voor, in heidegebieden.

Meestal groeien ze op voedselarme zandgronden. Het zijn af en toe beweide struwelen, waarin struikhei (*Calluna vulgaris*) en bepaalde grassen opvallen zoals zandstruisgras (*Agrostis vinealis*), bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) en fijn schapegras (*Festuca filiformis*). Ook diverse mos- en korstmossoorten zijn er plaatselijk algemeen, bijvoorbeeld gewoon gaffeltandmos (*Dicranum scoparium*). Deze jeneverbesstruwelen vormen mozaïeken met andere begroeiingen van het heidelandschap (H2310, H2330 en/of H4030).

In sommige jeneverbesstruwelen groeien tussen de jeneverbessen andere struiken. Kenmerkend zijn daarbij hondsroos (*Rosa canina*), gewone vlier (*Sambucus nigra*) en sleedoorn (*Prunus spinosa*). Dit zijn beweide jeneverbesstruwelen van minder voedselarme zandgronden. Ze komen bijvoorbeeld voor langs kleine rivieren op de overgang van stroomdalruggen (ontkalkte rivierduinen) naar hoger gelegen zandplateaus of op lemige bodem in het heidelandschap. Deze jeneverbesstruwelen zijn uiterst zeldzaam.

Binnen dit habitatype worden geen subtypen onderscheiden.

Vegetatietypen:

Goed: Begroeiingen behorend tot de associatie *Dicrano-Juniperetum* (41Aa1) of *Roso-Juniperetum* (37Ab2).

Naaldbossen met jeneverbes in de ondergroei behoren niet tot het habitatype maar kunnen daar wel in worden omgevormd.

Code habitat (sub)type	Code	Vegetatietypen	Represen-tativiteit	Voor-waarde
5130	37Ab02	<i>Roso-Juniperetum</i>	goed	
5130	41Aa01a	<i>Dicrano-Juniperetum cladonietosum</i>	goed	
5130	41Aa01b	<i>Dicrano-Juniperetum deschampsietosum</i>	goed	

Relatief belang in Europa: groot

Struwelen met jeneverbes worden in Europa wijd verspreid aangetroffen van het uiterste noorden tot in berggebieden van de Mediterrane landen, van de laagvlakte tot in de bergen. Ze groeien zowel op zure als op kalkrijke bodem. Jeneverbes-struweel komt in ons land (tegenwoordig) alleen voor in het laagland op zure bodem. Dit habitatype van de Noordwest-Europese laagvlakte is beperkt tot België, Nederland, Noord-Duitsland, Denemarken en Zuid-Zweden. De Nederlandse voorbeelden beslaan een relatief grote oppervlakte. De variant met hondsroos heeft een klein areaal dat loopt van Zuid-Zweden over Denemarken tot in Midden-Duitsland en Oost-Nederland.

3. Kwaliteit**Kenmerken van een goede structuur en functie:**

- Aanwezigheid van mannelijke en vrouwelijke exemplaren van Jeneverbes;
- Aanwezigheid van zaailingen van jeneverbes;

- Ondergroei rijk aan sporenplanten (cryptogamen) en paddenstoelen of aanwezigheid van loofverliezende struiken en lianen;
- Jeneverbespopulatie bevat tenminste 100 exemplaren;
- Onderdeel van heidelandschap of stroomdallandschap;
- Aaneengesloten oppervlakte van 10 are met een bedekking van tenminste 2 jeneverbesstruiken per are;
- Aaneengesloten oppervlakte van het type bedraagt tenminste 100 m².

4. Bijdragen van gebieden

Verspreiding binnen Nederland: In ons land komt het habitatype verspreid voor op de pleistocene zandgronden van Drenthe tot Noord-Limburg. Zwaartepunten in de verspreiding vormen Drenthe en Salland. Langs de rivieren is het type alleen bekend van het oosten van het land. In het verleden kwamen jeneverbesstruwelen waarschijnlijk ook voor in de duinen en in kalkgraslanden.

Huidig voorkomen en Natura 2000: Heidegebieden met een grote oppervlakte aan Jeneverbesstruweel zijn Mantingerzand (incl. Balingierzand) (32), Vecht- en Beneden-Regge (Lemelerberg, Beerzerzand, Junner Koeland, Stekkenkamp) (39), Veluwe (o.a. Hulsthorsterzand, Kootwijkerzand, Otterlosche zand, Hattem, Doornspijksche Heide, het Stroe, Harskamp) (57) en Dwingelderveld (incl. Lheebroekerzand) (30). Andere gebieden met een redelijke oppervlakte zijn bijvoorbeeld Drouwenerzand (26) en Bosschuizerbergen (144). In diverse gebieden zijn de laatste jaren zaailingen aangetroffen zoals bijvoorbeeld in het Dwingelderveld (30). In veel gevallen ontkiemden de exemplaren op locaties waar bomen verwijderd waren. Alleen in het actieve stuifzand van het Kootwijkerzand lijkt nog verjonging van Jeneverbes op te treden op een natuurlijke wijze. De grootste groeiplaats langs de rivieren ligt op de Stekkenkamp (Vecht- en Beneden-Regge (39), een particulier terrein ten zuidoosten van Ommen.

H5130 jeneverbesstruwelen: *relatieve bijdrage van Natura 2000 gebieden*

Natura 2000 gebied	Huidige rel. bijdrage (1)	Potentiele rel. bijdrage (2)	Argumentatie (1) of (2)
Dwingelderveld	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Mantingerzand	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Vecht en Beneden-Reggegebied	++	++	(1) Opp. >15% en bijzondere kwaliteit
Veluwe	++	++	(1) Opp. >15% goede kwaliteit
Willinks Weust	++	++	(1) Bijzondere kwaliteit
Borkeld	+	+	(1) Opp. 2-15%
Boschuizerbergen	+	+	(1) Opp. 2-15%
Buurserzand & Haaksbergerveen	+	+	(1) Opp. 2-15%
Drentse Aa gebied	+	+	(1) Opp. 2-15%
Drents-Friese Wold & Leggelderveld	+	+	(1) Opp. 2-15%
Drouwenerzand	+	+	(1) Opp. 2-15%
Sallandse Heuvelrug	+	+	(1) Opp. 2-15%
Springendal & Dal van de Mosbeek	+	+	(1) Opp. 2-15%
Bergvennen & Brecklenkampse Veld	-	-	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit
Boetelerveld	-	-	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit
Leenderbos, Groote Heide & De Plateaux	-	-	(1) Opp. < 2% matige kwaliteit

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends: Zoals reeds is beschreven bij habitatype H2310 is de oppervlakte aan heidelandschap, waar de Jeneverbesstruwelen onderdeel van uitmaken, enorm afgenomen tussen circa 1850 en 1950 door ontginningen en beplanting met naaldbos. Op tal van plaatsen resteren nog exemplaren van de Jeneverbes in de ondergroei van naaldbossen. Sinds de jaren 1950 zijn de Jeneverbesstruwelen niet meer significant in omvang afgenomen. Een groot knelpunt is wel dat er geen verjonging meer optreedt: de meeste struwelen zijn ontstaan tussen 1900 en 1950. De voornaamste oorzaak voor de vergrijzing is waarschijnlijk dat veel terreinen momenteel niet open genoeg zijn, door het ontbreken van (over)begrazing, waardoor geschikte kiemingsmilieus ontbreken. Ook speelt eutrofiëring en verzuring door atmosferische depositie mogelijk een rol.

Recente ontwikkelingen: De laatste jaren zijn weer op verscheidene plekken kleine aantallen jonge exemplaren van de jeneverbes waargenomen, maar het is de vraag hoeveel van deze zaailingen zullen uitgroeien tot volwassen struiken. De afname van de luchtverontreiniging is een gunstige ontwikkeling.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig
Sinds 1950 is het verspreidingspatroon min of meer stabiel.

Beoordelingsaspect oppervlakte: gunstig
Sinds 1950 is de oppervlakte jeneverbesstruweel min of meer stabiel.

Beoordelingsaspect kwaliteit: matig ongunstig

1. Typische soorten: De soortensamenstelling is veranderd door successie en vergrassing: jonge, soortenrijke voorbeelden met veel levermossen, korstmossen en paddestoelen zijn afgenomen ten koste van oudere struwelen met een dichte mat van grassen en slaapmossen. De kwaliteit is hierdoor wezenlijk verslechterd.

2. Structuur en functie: Een groot knelpunt is de schaarse kieming van de jeneverbes, waardoor er een scheve leeftijdsopbouw bestaat in de populaties van de jeneverbes; jonge exemplaren en zaailingen zijn uiterst schaars.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig

Het voortbestaan van het habitatype in ons land is onzeker doordat de jeneverbes zich nagenoeg niet verjongt. Op basis van modellen wordt een instorten van de vergrijsde populatie voorspeld rond 2020. Bovendien worden de nog resterende jeneverbesstruwelen bedreigd door verzuring en eutrofiëring vanwege luchtverontreiniging. Voor de instandhouding van de subtype van het rivierenlandschap moet – gezien de beperkte omvang – worden gevreesd. De laatste omvangrijke groeiplaats van het *Roso-Juniperetum* in ons land wordt vermoedelijk al sinds 1963 niet meer beweid.

Definitie gunstige staat van instandhouding: Voor een gunstige staat van instandhouding is vereist dat de huidige verspreiding en oppervlakte van het habitatype behouden blijft. In tenminste tien gebieden dient een populatie van minimaal 100 exemplaren van de jeneverbes aanwezig te zijn met een evenwichtige leeftijdsopbouw. Minstens een kwart van de begroeiingen dient in een jong successiestadium te zijn, met een rijke soortensamenstelling aan bladmossen, korstmossen, levermossen en paddestoelen.

Oordeel: matig ongunstig

Aspect	1994	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Oppervlakte	gunstig	gunstig
Kwaliteit	zeer ongunstig	matig ongunstig
Toekomst perspectief	zeer ongunstig	matig ongunstig
Beoordeling Svl	zeer ongunstig	matig ongunstig

6. Literatuur

- Breek 1978;
- Weeda et al. 1985;
- Barkman 1985, 1986;
- Pott & Hüppe 1991;
- Wijdebos et al. 2002;
- Knol & Nijhof 2004.